

3. สื่อสารมวลชนต้องแข่งขันกับสิ่งเร้าตัวอื่น ๆ ที่อาจจะสนองตอบความต้องการรู้ของมนุษย์

4. ความต้องการของมนุษย์จะถูกกำหนดโดยตัวมนุษย์เอง ซึ่งอาจจะเกิดความสนใจแรงจูงใจต่าง ๆ

5. มนุษย์ทุกคนถือว่าเป็นปัจเจกชนที่มีความต้องการส่วนตัว พฤติกรรมของมนุษย์อาจกล่าวได้ว่า เกิดจากความต้องการ (Needs) ซึ่งความต้องการของแต่ละคนจะมีที่มาจากต่าง ๆ กัน พฤติกรรมการรับสื่อมวลชนของบุคคลเกิดขึ้นเพื่อสนองความต้องการพื้นฐานด้านจิตใจของบุคคลนั้น ๆ และประสบการณ์ที่บุคคลได้รับจากสถานการณ์ทางสังคมของเขา แม้ว่าการใช้สื่อมวลชนนั้นไม่จำเป็นต้องเกี่ยวกับความต้องการทุกด้านของมนุษย์ แต่ก็เป็นที่น่าสนใจว่าน่าจะมีข้องเกี่ยวกับความต้องการบางอย่าง ตัวอย่างเช่น

5.1 ความต้องการข่าวสารข้อมูล

5.2 การเปิดรับสื่อสารมวลชนเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องจดเชยบางสิ่งบางอย่างที่ขาดหายไปหรือหาไม่ได้ขณะนั้น เช่น ความต้องการมีการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น

5.3 การใช้สื่อหรือบริบทสื่อ ถือได้ว่าเป็นตัวแปรที่ช่วยให้ระบบสังคมของมนุษย์เข้าสู่สมดุล

5.4 ทำให้มนุษย์มีศักยภาพในการปฏิบัติหน้าที่ได้ดียิ่งขึ้น

5.5 พฤติกรรมการรับสารของมนุษย์ เป็นสิ่งที่เกิดจากปฏิกิริยาตอบโต้ต่อความต้องการของมนุษย์เองที่จะรักษารูปแบบพฤติกรรมที่เหมาะสม

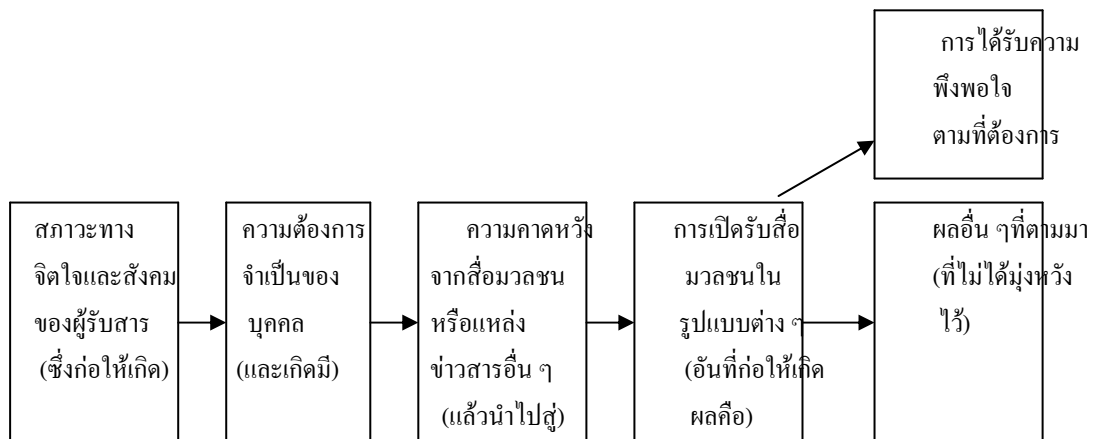
5.6 เพื่อปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมและความเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม

5.7 เพื่อรักษาให้ระบบชีวิตของตนเองอยู่ได้อย่างปกติ

แคทซ์ และคณะ (Katz, E. and Others, 1974 อ้างในพีระ จิร โสภณ, 2537: 633, 635) ได้ให้คำอธิบายว่า ผู้รับสารแต่ละคนมีสภาพทางสังคมและจิตใจที่ต่างกันจึงมีความต้องการต่าง ๆ รวมถึงความต้องการมีความรู้ ความเข้าใจในสภาวะแวดล้อมของตนและความต้องการได้รับความบันเทิงแตกต่างกัน ทำให้มีความคาดหวังจากแหล่งข่าวหรือสื่อมวลชนว่าจะสามารถสนองความต้องการเหล่านั้นได้อย่างพึงพอใจและมีการเปิดรับสารจากสื่อมวลชนในรูปแบบต่าง ๆ กัน ซึ่งส่งผลให้เกิดความพึงพอใจและมีการเปิดรับสารจากสื่อมวลชนในรูปแบบต่าง ๆ กัน ซึ่งส่งผลให้เกิดความพึงพอใจตามต้องการ หรือผลอื่น ๆ ที่บางครั้งมิได้คาดหมายมาก่อน นอกจากนั้น แคทซ์ และคณะ (Katz, E. and Others) ยังได้อธิบายเกี่ยวกับแนวทางการศึกษาการใช้ประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจไว้ว่า คือการศึกษาผู้รับสารเกี่ยวกับ

1. สภาวะทางสังคมและจิตใจซึ่งจะก่อให้เกิด
2. ความต้องการและจำเป็นของบุคคล และเกิดมี
3. ความคาดหวังจากสื่อมวลชนหรือแหล่งข่าวสารอื่น ๆ แล้วนำไปสู่
4. การเปิดรับสื่อมวลชนในรูปแบบต่าง ๆ กัน อันที่ก่อให้เกิดผลคือ
5. การได้รับความพึงพอใจที่ต้องการและ
6. ผลอื่น ๆ ที่ตามมาซึ่งอาจจะไม่ใช่ผลที่ต้องเจตนาไว้ก็ได้

องค์ประกอบต่าง ๆ เกี่ยวกับแนวความคิดในเรื่องการใช้ประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจจากสื่อมวลชนตามที่กล่าวมา อาจแสดงให้เห็นตามแบบจำลอง ดังนี้

ภาพที่ 2.1 แบบจำลองการศึกษาการใช้ประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจจากสื่อของผู้รับสาร

ที่มา : แคทซ์และคณะ (Katz, E. and Others, 1974 อ้างใน พิระ จิร โสภณ, 2537: 636)

แบบจำลองการใช้ประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจนี้ ได้อธิบายถึงกระบวนการการรับสารในการสื่อสารมวลชน และการใช้สื่อมวลชนโดยปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการเลือกบริโภคสื่อมวลชนขึ้นอยู่กับแรงจูงใจของผู้รับสารเอง บุคคลแต่ละคนย่อมมีวัตถุประสงค์ มีความตั้งใจและความต้องการใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชนเพื่อสนองความพึงพอใจของตนเองด้วยเหตุผลต่าง ๆ กัน ดังนี้ ลักษณะการใช้สื่อมวลชนของแต่ละบุคคลย่อมมีความต้องการแตกต่างกันออกไป และความพึงพอใจที่ได้รับจากการใช้สื่อก็จะแตกต่างกันไปด้วย ทั้งนี้

แพทย์ และคณะ ได้ศึกษา และอธิบายถึงปัจจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการใช้สื่อของผู้ใช้สื่อหรือผู้รับสาร ดังนี้

1. สภาพทางสังคมและลักษณะทางจิตวิทยาของผู้รับสาร (the Social and psychological origins) ทำให้มนุษย์มีความต้องการแตกต่างกันออกไป
2. ความต้องการและความคาดหวังในการใช้สื่อของผู้รับสาร (Need, Expectation of the mass media) ที่แตกต่างกันทำให้แต่ละคนคาดคะเนว่าสื่อแต่ละประเภทจะสนองความพึงพอใจได้ต่างกันออกไป

Katz ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างสถานการณ์ทางสังคมกับการแสวงหาความพึงพอใจของบุคคลว่า บุคคลที่มีโอกาสติดต่อกับสังคมน้อย เป็น โสด หย่าร้าง หรือเป็นแม่บ้าน ซึ่งใช้เวลาว่างส่วนมากอยู่บ้านคนเดียว มักจะแสวงหาความสัมพันธ์ทดแทนโดยใช้สื่อ อย่างไรก็ตาม ในอีกระดับหนึ่ง เป็นเรื่องที่ค่อนข้างยากที่จะจำกัดความสัมพันธ์ดังกล่าวลงไปอย่างเฉพาะเจาะจง Katz กล่าวว่า เท่าที่มีผู้ศึกษาไว้พอสรุปได้ 5 ประการ ดังนี้

1. สถานการณ์ทางสังคมมีความขัดแย้งหรือวุ่นวายสับสน ทำให้บุคคลได้รับความตึงเครียดและแรงกดดัน บุคคลจึงต้องการผ่อนคลายแรงกดดันโดยการใช้สื่อ
2. สถานการณ์ทางสังคมทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกตระหนักถึงปัญหาที่ควรระมัดระวัง บุคคลจึงต้องการข่าวสาร ซึ่งข่าวสารนั้นก็ได้นำมาด้วยการเปิดรับสื่อ
3. สถานการณ์ทางสังคมทำให้โอกาสในชีวิตจริงของบุคคลที่จะสนองความต้องการต่าง ๆ ลดลง บุคคลจึงต้องหันไปใช้สื่อเพื่อชดเชยหรือทดแทนความต้องการเหล่านั้น
4. สถานการณ์ทางสังคมทำให้เกิดค่านิยมบางประการ ซึ่งการใช้สื่อเป็นการแสดงถึงการยืนยันหรือการเสริมย้าค่านิยมดังกล่าว
5. สถานการณ์ทางสังคมทำให้เกิดความคาดหวังเกี่ยวกับบทบาทของสื่อในการรักษาค่านิยมของการรวมกลุ่มทางสังคมไว้

กรีนเบิร์ก (Bradley S. Greenberg อ้างในกริดา โกเชก, 2541: 16) ได้ศึกษาถึงโครงสร้างและความพึงพอใจในการรับชมรายการโทรทัศน์ของนักเรียนในกรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ พบว่า เหตุผลที่เด็ก ๆ เลือกชมรายการโทรทัศน์มีดังต่อไปนี้

1. เพื่อฆ่าเวลา หรือใช้เวลาว่าง (to Pass time)
2. เพื่อให้ลืมปัญหาหรือเบี่ยงเบนความสนใจ (to Forget, as a means of diversion)
3. เพื่อการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ (To Learn about things)
4. เพื่อการเรียนรู้ตนเอง (to Learn about myself)
5. เพื่อการกระตุ้นหรือเสริมความคิดตนเอง (for Arousal)

6. เพื่อการผ่อนคลาย (for Relaxation)
7. เพื่อการสมาคมหรือสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น (for Companionship)
8. เพื่อเป็นงานอดิเรก (as a Habit)

การศึกษาวิจัยในเวลาต่อ ๆ มาได้พยายามที่จะค้นหาเหตุหรือแรงจูงใจ หรือความต้องการที่ทำให้คนบริโภคสื่อ นักวิชาการด้านสื่อสารมวลชน ได้แก่ McCombs และ Becker (McCombs and Becker, 1979: 51 - 52 อ้างใน กริดา โกเชก, 2541: 16) ได้อธิบายถึงการใช้สื่อมวลชนเพื่อตอบสนองความต้องการของตนโดยเน้นเรื่องการดำรงชีวิตในสังคมทั่วไปว่า

1. มนุษย์ต้องการรู้เหตุการณ์ (Surveillance) โดยการติดตามและสังเกตการณ์ความเคลื่อนไหวต่าง ๆ จากสื่อมวลชน เพื่อให้รู้เท่าทันต่อเหตุการณ์ที่ทันสมัย และรู้ว่าอะไรเป็นสิ่งสำคัญที่ควรรู้
2. มนุษย์ต้องการข่าวสารเพื่อช่วยในการตัดสินใจ (Decision) โดยเฉพาะการตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน การเปิดรับสื่อมวลชน ทำให้บุคคลสามารถกำหนดความเห็นของตนต่อสถานะ หรือเหตุการณ์รอบตัว
3. มนุษย์ต้องการข้อมูลเพื่อคุยและสนทนา (Discussion) การเปิดรับสื่อมวลชนทำให้บุคคลมีข้อมูลที่น่าจะนำไปใช้ในการพูดคุยสนทนากับบุคคลอื่น ๆ ในชีวิตประจำวัน
4. มนุษย์ต้องการมีส่วนร่วม (Participation) ในเหตุการณ์และความเป็นไปต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน
5. มนุษย์ต้องการข่าวสารเพื่อเสริมสร้างความคิดเห็น หรือสนับสนุนการตัดสินใจที่ได้กระทำไปแล้ว (Reinforcement)
6. มนุษย์ต้องการความบันเทิง (Entertainment) เพื่อความเพลิดเพลิน รวมทั้งการพักผ่อนหย่อนใจ (Relaxing) และเพื่อผ่อนคลายความเครียด

สำหรับในประเทศไทยนั้น มีนักวิชาการที่ทำการศึกษาดังกล่าวถึงเหตุผลที่ทำให้ประชาชนบริโภคสื่อมวลชน ดังที่ Joseph R. Dominick (1993: 48 - 53) ได้ศึกษาเอาไว้ คือ สุรพงษ์ โสธนะเสถียร (2534) ซึ่งกล่าวไว้ว่า เหตุผลที่ทำให้ประชาชนบริโภคสื่อมวลชนมี 4 ลักษณะ คือ

1. เพื่อรับรู้ (Cognition) หมายถึงการที่ประชาชนผู้รับสารมีความต้องการสารสนเทศเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ในด้านความอยากรู้ ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ คือ การที่มนุษย์ยอมรับว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกลไกของสังคม ดังนั้น จึงจำเป็นต้องเข้าใจส่วนประกอบของสังคมโดยการรับรู้ผ่านสื่อมวลชนในรูปแบบหลัก คือ รูปแบบของข่าว ความรู้และความบันเทิง

2. เพื่อความหลากหลาย (Diversions) ทั้งนี้ เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป เช่น

2.1 กระตุ้นอารมณ์ (Stimulation) เป็นการเปิดรับสื่อเพื่อแสวงหาความเข้าใจ ความสนุกสนาน ความตื่นเต้น เพื่อต้องการลดความเบื่อหน่ายในชีวิต

2.2 การพักผ่อน (Relaxation) เป็นการเปิดรับสื่อเพื่อผ่อนคลายความเครียดที่มากเกินไป หรือลดความเร่งรีบในชีวิตประจำวันลง

2.3 การหย่อนอารมณ์ (Emotional release) เป็นการเปิดรับสื่อเพื่อแสวงหาความบันเทิงไม่ว่าในลักษณะใด ๆ ทั้งนี้ เพื่อแสวงหาการหย่อนอารมณ์โดยตรง

3. เพื่ออรรถประโยชน์ทางสังคม (Social utility) หมายถึงความจำเป็นของบุคคลที่ต้องการสร้างความคุ้นเคย หรือเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

4. การผละสังคัม (Withdraw) เป็นการเปิดรับสื่อเพื่อหลีกเลี่ยงงานประจำหรือการสมาคม เช่น การเร่งรีบทำงานให้เสร็จเพื่อที่จะได้ไปชมโทรทัศน์ หรือการอ่านนิตยสารบันเทิงไฟหรือบนเครื่องบินเพื่อหลีกเลี่ยงความรำคาญจากคนรอบข้าง เป็นต้น

ศิริชัย ศิริภายะ และกาญจนา แก้วเทพ (2531) ได้ศึกษาเพิ่มเติมถึงความต้องการของผู้รับสารจากสื่อมวลชนดังที่ แมคเควล และคณะ (McQuail and Others) ได้สร้างไว้ เพื่อให้สอดคล้องกับการใช้สื่อและความพึงพอใจของผู้รับสาร ดังนี้

1. ความต้องการสารสนเทศ

1.1 เพื่อทราบถึงเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับตนเอง สภาพปัจจุบันที่อยู่รอบตัวและสังคม

1.2 เป็นเครื่องมือในการแสวงหาข้อแนะนำในการปฏิบัติความคิดเห็นและการตัดสินใจ

1.3 สนองความอยากรู้อยากเห็นและสนองความสนใจ

1.4 เป็นการเรียนรู้และศึกษาด้วยตนเอง

1.5 สร้างความรู้สึกที่มั่นคง โดยใช้ความรู้ที่ได้มาจากสื่อมวลชน

2. ความต้องการสร้างความมีเอกลักษณ์ให้แก่ตนเอง

2.1 ให้แรงเสริมแก่ค่านิยมส่วนบุคคล

2.2 ให้ตัวแบบทางพฤติกรรม

2.3 แสดงออกร่วมกับค่านิยมของคนอื่น ๆ (ในสื่อมวลชน)

2.4 เข้าใจตนเอง

3. ความต้องการรวมตัวและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

- 3.1 มองเห็นและเข้าใจสภาพแวดล้อมของผู้อื่น
- 3.2 แสดงออกร่วมกับผู้อื่นและเกิดความรู้สึกในลักษณะที่เป็นเจ้าของ
- 3.3 นำไปใช้ในการสนทนาและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม
- 3.4 ใช้แทนเพื่อน
- 3.5 ช่วยในการดำเนินตามบทบาททางสังคม
- 3.6 สร้างสายสัมพันธ์กับครอบครัว เพื่อน และสังคม

4. ความต้องการความบันเทิง

- 4.1 เพื่อหลีกเลี่ยงหรือหลีกเลี่ยงจากปัญหาต่าง ๆ
- 4.2 การผ่อนคลาย
- 4.3 ได้วัฒนธรรมที่เป็นของแท้ ความสนุกทางสุนทรียะ
- 4.4 ได้มีอะไรทำเพื่อเวลาให้หมดไป
- 4.5 ปลดปล่อยอารมณ์
- 4.6 เป็นการกระตุ้นทางเพศ

สรุปได้ว่า การใช้ประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจ จะเน้นความสำคัญของผู้รับสาร โดยผู้รับสารจะเปิดรับข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ ตามความต้องการ แรงจูงใจ หรือวัตถุประสงค์ของผู้รับสารเอง เพื่อให้ได้มาเพื่อความพึงพอใจ หรือตอบสนองความจำเป็นของผู้รับสาร ซึ่งเหตุผลที่ทำให้ประชาชนบริโภคสื่อมวลชน ได้แก่ เพื่อรับรู้ เพื่อความหลากหลาย เช่น กระตุ้นอารมณ์ การพักผ่อน การหย่อนอารมณ์เพื่ออรรถประโยชน์ทางสังคม การผละสังคม ความต้องการสารสนเทศ ความต้องการสร้างความมีเอกลักษณ์ให้แก่ตนเอง ความต้องการรวมตัวและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ความต้องการความบันเทิง หรือเพื่อฆ่าเวลา หรือใช้เวลาว่าง เพื่อให้ลืมปัญหาหรือเบี่ยงเบนความสนใจ เพื่อการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ เพื่อการเรียนรู้ตนเอง เพื่อการกระตุ้นหรือเสริมความคิดตนเองเพื่อการผ่อนคลาย เพื่อการสมาคมหรือสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น เพื่อเป็นงานอดิเรก ทั้งนี้ ไม่ว่าผู้รับสารจะเปิดรับสารด้วยเหตุผลใดก็ตาม ผู้รับสารย่อมเปิดรับสื่อเพื่อใช้ประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจโดยมีวัตถุประสงค์อาจจะเหมือนกันและแตกต่างกันไปตามเหตุผลของแต่ละคน ความพึงพอใจที่ผู้รับสารได้รับนั้นมีจุดเริ่มต้นมาจากการเปิดรับสื่อ เนื้อหาของสื่อ หรือสถานการณ์ทางสังคมที่มีส่วนทำให้เกิดพฤติกรรม的开รับสื่อ

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีการใช้ประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจของ สิริชัย สิริภายะ และกาญจนา แก้วเทพ (2531) มาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากภาพประกอบเพื่อสร้างคุณค่าให้กับวารสารองค์กรของผู้อ่าน

งานวิจัยนี้เรื่อง “ความคิดเห็นของผู้อ่านต่อการเพิ่มคุณค่าของวารสารองค์การจากการใช้ภาพประกอบ” นี้ ผู้วิจัยศึกษาเรื่องการใช้ประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจ เพื่อต้องการนำทฤษฎีการใช้ประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจนี้ไปใช้ในการศึกษาเกี่ยวกับความคิดเห็นและการใช้ประโยชน์จากภาพประกอบ เพราะต้องการทราบว่า ผู้อ่านมีการใช้ประโยชน์จากภาพประกอบของวารสารองค์การอย่างไร จากข้อมูลเกี่ยวกับทฤษฎีการใช้ประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจนี้เป็นประโยชน์และช่วยทำให้ผู้วิจัยสามารถนำข้อมูลจากทฤษฎีนี้ไปใช้ในการศึกษาและออกแบบเครื่องมือวิจัยเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยเรื่องนี้ต่อไป

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.1 งานวิจัยเกี่ยวกับวารสารองค์การ

5.2 งานวิจัยเกี่ยวกับภาพประกอบ

5.3 งานวิจัยเกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสาร และการใช้ประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจ

5.1 งานวิจัยเกี่ยวกับวารสารองค์การ

กนกพร ตั้งมหาสถิตกุล (2546) ได้ทำวิจัยเรื่อง การผลิตวารสารวิชาการของมหาวิทยาลัยขอนแก่น การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของการผลิตและการเผยแพร่วารสารวิชาการของมหาวิทยาลัยขอนแก่น โดยเป็นการศึกษาเชิงสำรวจผลการศึกษารูปได้ ดังนี้ วารสารวิชาการของมหาวิทยาลัยขอนแก่นมีทั้งหมด 19 ชื่อเรื่อง ส่วนใหญ่จัดทำโดยหน่วยงานระดับคณะ (ร้อยละ 84.2) และออกเป็นราย 3 เดือน (ร้อยละ 31.6) มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ความคิดเห็นทางวิชาการ (ร้อยละ 100.0) การได้มาซึ่งกองบรรณาธิการส่วนใหญ่ใช้วิธีให้ผู้บริหารเสนอชื่อผู้ที่มีความเหมาะสม (ร้อยละ 52.6) และวารสารส่วนใหญ่ไม่มีการกำหนดวาระการทำงานของกองบรรณาธิการ (ร้อยละ 42.1) กองบรรณาธิการประกอบด้วยอาจารย์และข้าราชการเป็นส่วนใหญ่ (ร้อยละ 78.9) การจัดหาบทความ พบว่า ส่วนใหญ่ใช้วิธีให้อาจารย์และนักวิชาการส่งเรื่องมาลงพิมพ์ (ร้อยละ 78.9) และกองบรรณาธิการเป็นผู้คัดเลือกบทความ (ร้อยละ 68.4) บทความส่วนใหญ่เป็นบทความวิจัย (ร้อยละ 51.2) การนำเสนอบทความส่วนใหญ่ใช้ภาษาไทย (ร้อยละ 91.9) ด้านผู้เขียนบทความ พบว่า บทความวิชาการส่วนใหญ่เขียนเพียงคนเดียว (ร้อยละ 87.1) ส่วนบทความวิจัยส่วนใหญ่เขียนมากกว่า 3 คน (ร้อยละ 39.2) ผู้เขียนส่วนใหญ่เป็นอาจารย์ภายในคณะ (ร้อยละ 37.7) วารสารส่วนใหญ่ไม่มีการจัดทำดัชนีวารสารท้าย

